Potenciální tvary sloves (potenciální slovesa) 動詞(どうし)の可能形(かのうかたち)・可能動詞

Derivace tvarů „potenciálu“ z aktivních tvarů sloves

Aktivní tvar		*Potenciální tvar*	*Potenciální tvar v přísudku*
行(い)く [1]	→	行ける	行けます・行けません
話(はな)す	→	話せる	話せます・話せません
勝(か)つ	→	勝てる	勝てます・勝てません
死(し)ぬ	→	死ねる	死ねます・死ねません
買(か)う	→	買える	買えます・買えません
読(よ)む	→	読める	読めます・読めません
走(はし)る	→	走れる	走れます・走れません
…		…	…
見(み)る	→	見られる	見られます・見られません
食(た)べる	→	食べられる	食べられます・食べられません
着(き)る	→	着られる	着られます・着られません
借(か)りる	→	借りられる	借りられます・借りられません
…		…	…

Potenciální slovesa (specifické tvary) a jejich aktivní protipóly

Aktivní sloveso		*Potenciální sloveso*	*Potenciální sloveso v přísudku*
する	vs.	出来(でき)る [2]／できる	できます・できません
勉強(べんきょう)する	vs.	勉強できる	勉強できます・勉強できません
卒業(そつぎょう)する	vs.	卒業できる	卒業できます・卒業できません
来(く)る	vs.	来(こ)られる	来られます・来られません
行(い)く	vs.	行(い)かれる	行かれます・行かれません
ある [3]	vs.	あり得(え)る	あり得ます・あり得ません

Pozn. 1: Sloveso *iku* má dvě možné tvarové alternativy v „potenciálu“.

Pozn. 2: Častější je zápis *hiraganou*. Sloveso *dekiru* má též funkce mimo „potenciál“ (viz Lekce X, Výrazivo).

Pozn. 3: Existenční sloveso *aru* je pouze přibližným (a etymologickým) protipólem slovesa *arieru.* Sloveso *arieru* má význam ‘je (to) reálné, možné’.

Potenciální konstrukce 可能構文

„Přirozeně“ potenciální konstrukce:

i. １１世紀(せいき)の日本語が**分かりません**。 ‘Nerozumím japonštině z 11. století.’

ii. 石(いし)の城(しろ)が**燃(も)えません**。 ‘Kamenné hrady neshoří (nejde spálit).’

iii. 富士山(ふじさん)が**見(み)えました**。 ‘Je vidět hora Fudži.’

iv. きれいな音楽(おんがく)が**聞(き)こえます**。 ‘Zní tu (je slyšet) krásná hudba.’

v. いい仕事(しごと)が**見(み)つかりました**。 ‘Povedlo se mi najít dobrou práci’

…

Tranzitivní konstrukce: Procesní objekt [NP を] → ontologický objekt [NP が] (rematické vytknutí)

i. ひらがなを書きます。 → 漢字が**書けません**。
   - ‘Píšu znaky hiragany.’ → ‘Neumím psát čínské znaky.’

ii. よく英語を話します。 → 中国語が**話せません**。
   - ‘Často mluvím anglicky.’ → ‘Neumím mluvit čínsky.’

iii. ジュースを飲みます。 → お酒(さけ)が**飲めません**。
   - ‘Napiju se džusu.’ → ‘Nepiju alkohol.’

iv. ビールを買いました。 → タバコが**買えませんでした**。
   - ‘Koupil jsem pivo.’ → ‘Nepovedlo se mi koupit cigarety.’

v. 毎日テニスをします。 → スキーが**できません**。
   - ‘Každý den hraju tenis.’ → ‘Neumím lyžovat.’

Procesní subjekt [NP が] (KONATEL) → topos [NP は], komplement pádu *ni* [NP に] (PROŽIVATEL)

I. [NP *ga* NP *o* V_{AKT}] → [NP *wa/ni(wa)* NP *ga* V_{POT}]

i. 山田さんは英語を話します。 → 山田さんは英語が話せます。

ii. 山田さんが英語を話します。 → 山田さんに英語が話せます。

iii. 林さんは英語を話しません。 → 林さんには英語が話せません。

II. **[NP *ga* V_{AKT}] → [NP *wa/ni(wa)* V_{POT}]**

i. 妹が寝ます。 → 私は寝られません。

ii. この会社では、兄が働きます。 → この会社では、私には働けません。

iii. 流れの速い川ですから、私は泳ぎません。

→ 流れの速い川ですが、ケンさんには泳げます。

Analytická konstrukce pro vyjádření „potenciálu“

[PROP-V_{ADN} *koto ga dekiru*]

- Propoziční sloveso je v kladném neminulém prostém tvaru (adnominální, tj. přívlastkové napojení).
- Participanti propozice jsou vyjádřeni běžnými pádovými konstrukcemi.
- Formální substantivum *koto* může být vytýkáno ([*koto wa*], [*koto mo*] atd.).
- Sloveso *dekiru* je v přísudkové pozici – ohýbá se v kategoriích polarity (kladný vs. záporný), času (neminulý vs. minulý), zdvořilost (zdvořilý vs. prostý). Může být zapisováno jako できる i jako 出来る.
- Predikační konstrukci lze doplnit modálními výrazy (*dešó, ka-mo širemasen* apod.)
- Užití konstrukce předpokládá spíše menší míru vůle vykonávat akci. Syntetická konstrukce předpokládá spíše vyšší míru vůle vykonávat akci.

Př.:

i. 田中さんは馬に乗ることができます。（＝ 田中さんは馬に乗れます。）
   - Pan Tanaka umí jezdit na koni.

ii. 五時にはとても起きることができません。（＝ ～起きられません。）
   - Vstávat v pět hodin opravdu nezvládám.

iii. このウェブサイトでは、工場の仕事を探すことができます。
   - Na této webové stránce lze hledat práci v továrně.

iv. この掃除機は、どんな小さいゴミでも掃除することができます。
   - Tento vysavač dokáže vysát jakkoliv malá smítka.

v. 先週末は、雨でしたから、バーベキューをすることができませんでした。
   - Minulý víkend pršelo, a tak jsme nemohli grilovat.

Přehled vyjádření aktantů v aktivních a potenciálních (syntetických) konstrukcích

Aktivní (procesní) konstrukce (příklad: Bratr píše maily; bratr = subjekt, maily = objekt)

- Subjekt (KONATEL) v rématu/kontrastním rématu = [NP *ga*]
  - Q: Někdo je u počítače? A: Bratr píše maily.
  - Q: Sestra píše maily? A: Ne, bratr píše maily.
- Subjekt (KONATEL) v tématu (topos) = [NP *wa*]
  - Q: Co dělá tvůj bratr? A: Bratr píše maily.
  - Q: Co dělají ségra s bráchou? A: Sestra si čte časopis a bratr píše maily.
- Objekt v rématu/kontrastním rématu = [NP *o*]
  - Q: Někdo je u počítače? A: Bratr píše maily.
  - Q: Bratr píše seminárku? A: Bratr píše maily.
- Objekt v tématu (topos) = [NP *wa*]
  - Q: Jak je na tom bratr s mailováním? A: Maily bratr píše, ale moc je nečte.
  - Q: Co ty maily a pohlednice? A: Maily píše bratr, pohlednice píšu já.

Potenciální konstrukce (příklad: Bratr dokáže napsat mail; bratr = subjekt, mail = objekt)

- Subjekt (PROŽIVATEL) v rématu = [NP *ni*]
  - Q: Myslíš, že to děti s počítačem umí? A: Můj bratr dokáže napsat mail.
- Subjekt (PROŽIVATEL) v kontrastním rématu = [NP *ga*]
  - Q: Je pravda, že už dokážeš napsat mail? A: Ne, to bratr dokáže napsat mail.
  - Q: Kdo tady dokáže napsat mail? A: Bratr dokáže napsat mail.
- Subjekt (PROŽIVATEL) v tématu (topos) = [NP *wa*]
  - Q: Je pravda, že to tvůj bratr s počítačem umí? A: Bratr dokáže napsat mail.
- Subjekt (PROŽIVATEL) v kontrastním tématu (topos) = [NP *ni-wa*]
  - Q: Umí to tvoji sourozenci s počítačem? A: Bratr dokáže napsat mail, sestra umí používat internetový vyhledávač.
- Ontologický objekt v tématu (topos) = [NP *wa*]
  - Q: Jak je na tom bratr s mailováním? A: Mail bratr dokáže napsat, ale moc často to nedělá.
- Ontologický objekt v kontrastním rématu = [NP *ga*]
  - Q: Co dokáže tvůj bratr udělat na počítači? A: Bratr dokáže napsat mail.
- Procesní objekt v rématu = [NP *o*]
  - Q: Je pravda, že to tvůj bratr s počítačem umí? A: Bratr dokáže napsat mail, ale jinou práci s počítačem moc neovládá.